

| נושא                                                   | ראשי פרקים |
|--------------------------------------------------------|------------|
| עמודים                                                 |            |
| מבוא                                                   | 2-3        |
| א. סקירה ספרותית                                       | 4-8        |
| 1. עבודה סוציאלית קהילתית – מעמד המקצוע ואתגרים        | 4          |
| 2. הזיקה בין עבודה סוציאלית פרטנית למעורבות חברתית     | 4-5        |
| 3. פרקטיקה של התנגדות מקצועית                          | 5-6        |
| 4. מעמד העבודה הסוציאלית הקהילתית בישראל               | 6-8        |
| שאלות המחקר                                            | 8          |
| שיטת המחקר                                             | 8          |
| המדגם                                                  | 8-9        |
| איסוף הנתונים וכלי המחקר                               | 9          |
| ניתוח הנתונים                                          | 9          |
| אמינות המחקר                                           | 10         |
| אתיקה במחקר                                            | 10         |
| ממצאים                                                 | 10-17      |
| א. התמודדות עם קונפליקט הנאמנות הכפולה ועם מעמד המקצוע | 10-12      |
| ב. האתגרים המקצועיים והפוליטיים העולים ממעורבות חברתית | 12-14      |
| ג. התנאים להפעלת פרקטיקת התנגדות                       | 14-15      |
| ד. דפוסי ההתנגדות.                                     | 15-16      |
| דיון בממצאים וסיכום                                    | 17-19      |
| ביבליוגרפיה                                            | 19-22      |
| נספחים                                                 |            |

## מבוא

ניתוח יחס המדינה לעוסק הסוציאלי הקהילתי מגלה פער: מצד אחד, המדינה מכירה יותר מתמיד בנחיצות העבודה הסוציאלית הקהילתית - כחלק חיוני בהתמודדותה עם השלכות הגלובליזציה והתרחבות העוני, טיפול במהגרים ופליטים, עקורים, חסרי בית ומהגרי העבודה (Well & Gamble, 2005). מצד שני, מעמד המקצוע, הדימוי שלו בציבור, השכר ותנאי העבודה נותרים במקום נמוך מאד בהשוואה למקצועות אחרים בקרב עובדי מדינה (Strier & Bershtling, 2016).

התנהלות בעולם מורכב מוסיפה פונקציות רבות לעבודת העוסק, מתכנון חברתי ועד תנועה לשינוי פרוגרסיבי (Well & Gamble, 2005) והמרחב המורכב מאתגר את יכולתו לפעול ביעילות, מכיוון שעליו להתמודד עם תקנות, תכניות ומדיניות שאינן מסכים עמם, בתנאים של חוסר תקציב (George, 2013). בתנאים כאלה, תגובה אפשרית של העו"סק היא לנקוט בפרקטיקה של התנגדות מקצועית כנגד מהלכים שעלולים להשפיע לרעה על רווחתם, חירותם או זכויותיהם הבסיסיות של מטופליו (Strier & Bershtling, 2016).

דרכי ההתנגדות מגוונים: הימנעות מנקיטת צעדים המבטאים הסכמה למדיניות, מאמץ לשכנע את מקבלי ההחלטות, נקיטת יוזמות העוקפות את המכשולים, גיוס כספים, הכשרת מנהיגות עתידית, שביתות והפגנות. (Hynes, 2013; קאופמן, 2010).

הבעיה היא, שבדילמת הנאמנות הכפולה, בין מחויבות לעבודה בקהילה, למחויבות לעבודה פרטנית – העו"סקים בוחרים בעבודה פרטנית (Bohem & Cohen, 2013) ומוניחים את העבודה הקהילתית.

מטרת המחקר היא לבחון כיצד משפיעה הנאמנות הכפולה על העו"סק ולעקוב אחר פרקטיקות ההתנגדות העולות מהעדפת מעורבות קהילתית. תרומת המחקר: הרחבת ההבנה ביחס להשלכות מיחס המדינה למקצוע.

שיטת המחקר איכותנית ביקורתית וסוג המחקר הוא ראיון. במדגם יש שתי מרואיינות: שתיהן מפקחות בכירות בעלות ניסיון עשיר. שתיהן ישראליות מאזור חיפה, האחת יהודייה והשנייה ערבייה.

המחקר מגלה שמציאות העו"סק בישראל אינה שונה ממציאות העו"סק במדינות המערב. גם בישראל מעמד העוסק נמוך, יש איום מתמיד על תפקידו, שכרו והתנאים הסוציאליים שלו. בישראל, טענו המרואיינות, נוסף גם האיום הפוליטי: חשד להשתייכות פוליטית לא נכונה יכול להוביל לפיטורים. עם זאת, טענו שהחזון ותחושת הייעוד של העו"סק הם שדוחפים אותו לעסוק דווקא בעבודה הקהילתית (בצד עבודה פרטנית), כדרך המשמעותית ביותר לבטא מנהיגות קהילתית ולהוביל לשינוי חברתי שישפיע גם על הפרט.

בדרכי ההתנגדות המקצועית, מעדיפים בישראל לנקוט בצעדים חיוביים (במקום שליליים), כמו שכנוע, הקמת פורומים, השתתפות בשולחנות עגולים ובוועדות הכנסת. אבל הכלי המועדף הוא יוזמות אישיות וקבוצתיות שעוקפות את כשלי המערכת, מגייסות תקציב מחוץ למשרד ומובילות להצלחות קהילתיות.

## א. סקירה ספרותית

### 1. עבודה סוציאלית קהילתית – מעמד המקצוע ואתגרים

בעוד שמעמד העבודה הסוציאלית כמקצוע התבסס בעולם מאז המהפכה התעשייתית במאה ה-19 (שפירו ואח', 2002) – על מעמד העבודה הסוציאלית הקהילתית ומשמעותה התנהל מאבק, כדי להכיל את התחום בשדה העבודה הסוציאלית (Grinberg, 2014). זאת, למרות שהעבודה הקהילתית (בשמה "ארגון קהילתי") הייתה חלק בלתי נפרד ממקצוע העבודה הסוציאלית מאז תחילתו, Boehm & cohen, (2013).

מעמד המקצוע, הדימוי החברתי שלו והדימוי העצמי של העוסקים בו מושפע מכמה גורמים: מעמדו החוקי, מידת השליטה שלו על תחומי פעילותו, מקומם של אנשי המקצוע במערכות מברוקרטיות, הרכב המקצוע מבחינת מין ורמת חינוך והכנסתם של אנשי המקצוע. בכל התחומים נמצא מעמד המקצוע נמוך: רמת ההכנסה של העו"סים נמוכה בהשוואה למקצועות אחרים במגזר הציבורי, מרבית העו"סים הם נשים, הכפיפות למעסיקים שלטוניים ואנשי מקצוע אחרים מצמצמת את הדימוי העצמי המקצועי שלהם ויוקרת המקצוע ככלל נמוכה ביותר (שפירו ואח', 2002). במחקר בשנות השמונים דורג מקצוע העבודה הסוציאלית בעולם המערבי ובישראל במקום נמוך ביותר (קראוס, 1981, אצל שפירו ואח' 2002).

מודלים שונים התפתחו עם הזמן לעבודה בפרקטיקה קהילתית. פרידמן (אצל Gutierrez & Gant, 2018) פיתח את מודל המשולש, לפיו שלושה המרכיבים העיקריים בעבודה הקהילתית הם תכנון חברתי, פיתוח יישוב ומעורבות חברתית. Weil & Gamble (2005) נשענו על המודל של רוטמן והוסיפו את הפונקציות: התארגנות שכונתית וקהילתית, ארגון קהילתי, פיתוח קואליציות ותנועות חברתיות. שינויים בעולם הגלובלי מאז שנות ה-90 של המאה ה-20, העצימו את חשיבות העבודה הסוציאלית הקהילתית ואת הצורך בפעולה למען צדק חברתי - לאור התרחבות ממדי העוני, העקורים וחסרי הבית, מהגרי העבודה ופליטים - והרחיבו את מרחב הפרקטיקה הקהילתית: ארגון קהילות ושכונות, ארגון קהילות פונקציונליות ופיתוח חברתי, כלכלי ובר קיימא. תכנון חברתי. קואליציות. פעולה פוליטית וחברתית ותנועות לשינוי פרוגרסיבי (Well & Gamble, 2005).

**2. הזיקה בין עבודה סוציאלית פרטנית למעורבות חברתית** - הדילמה בפניה עומד העוסק היא בין פעולה לשינוי מצב הפרט ונאמנות לפיתוחו המקצועי האישי (כדאי בשיקולי עלות תועלת), לבין פעולה לשינוי חברתי ונאמנות למעורבות חברתית (לא כדאי בשיקולי עלות תועלת). מרבית החוקרים טוענים שעבודה קהילתית מחייבת יותר מעורבות חברתית ופוליטית מאשר עבודה קלינית-פרטנית. לטענת Boehm & Cohen (2018) זאת מכיוון שהעו"ס פועל אמנם מול הפרט, אך הפרט נמצא בסביבה מורכבת ולכן עליו לעבוד מול בעלי עניין רבים, החותרים לעבר יעדים מגוונים ולעיתים מנוגדים, והוא חייב לנווט במערכות הכוח של הארגונים המגוונים והקהילה.

Gramble & Weil (2010) מדגישים את תפקידו של העו"ס במעורבות חברתית ישירה עם קבוצות וארגונים קהילתיים כי רק בדרך זאת יכול להשפיע על הקהילה, השכונה ועל הפרט.

Gutierrez & Gant (2018) טוענים שרק אם תהיה השקעה במשאבים לפיתוח וקידום העבודה הקהילתית, ניתן יהיה לפתוח את העו"סים לעסוק במעורבות אזרחית. ומקרוס וויס-גל (2012) מעריכות שהכרחי לחשוף את העו"ס לשיח מקצועי מתמשך, שירחיב להם את הידע וההבנה ביחד למדיניות ותהליכים חברתיים- כלכליים, כי רק בדרך זאת הוא – בשונה מהעו"ס הפרטני